

Таблиця 1. Етнопсихологічні детермінанти деяких характеристик української релігійності (за В. Мельник)

Етнопсихологічні детермінанти	Риси української релігійності
Геополітична межовість, що формувала у людей відчуття незахищеності	Пошуки ставлення до трансценденції, якою була християнська віра; змістом життя стає не життя, не турбота про нього, а ідеал, що перевищує земні межі
Переважає серед ландшафтів степу, що розвивало відчуття нескінченності та всеосяжності	Відчуття наявності певного абсолюту, тобто своєрідний християнський пантеїзм, одухотворення всього оточуючого
Комплекс меншовартості, скривдження та як наслідок – підсвідома настанова до релятивної агресії	Пошуки заступництва у вищих позаземних чинників, що створювало сприятливий ґрунт для християнського вчення про Спасителя, страждання на землі і рай у потойбічному; трактування церкви, як інституції, що виражає національні інтереси
Селянськість української нації та зумовлений цим консерватизм	Глибоке вкорінення релігійності, її колоритна обрядовість, трактування релігії як системи невід'ємних чинників життя, відведення їй домінуючого становища серед усіх своїх святощів
Інтровертність (заглибленість у себе) української нації	Містицизм релігійної сфери, негативізм, культ духа, ілюзіонізм та ідеалізація життя, а відтак перенесення релігії у сферу індивідуальної, внутрішньої побожності; зорієнтованість обрядовості на дім, сім'ю
Емоційність українців, переважання чуттєвого начала над розумовим і вольовим	Бог – це внутрішній закон, відповідно до якого треба жити. Українець довіряє себе і свою волю Богові, а тому з покірною приймає всі страждання
Домінування жінки в сім'ї, в господарській і побутовій сферах; жіночність української нації	Культ Богородиці, ідеалізація подружнього життя обожествлення сім'ї, звеличчвання жінки матері – ключові риси української релігійної обрядовості
Кордоцентричність українців; мотиваційну і рушійну роль відіграють не розумово-раціональні сили, почуття людського серця	Основа релігійної свідомості українців лежить у серці людини. Релігія не є щось стороннє для людської природи. Тому українська релігійність є простою і не потребує створення богословських систем

мінант людського буття є важливою субстанційною основою духовної ґенези українського суспільства.

1. Антонович В. Три національні типи народні / В. Б. Антонович // Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К.: Либідь, 1995. – С. 90–101. 2. Гелнер Е. Нації та націоналізм. Націоналізм / Е. Гелнер; [пер. з англ. Г. Касьянов]. – К.: Таксон, 2003. – 300 с. – (Ex Professo). 3. Гнатенко П. Ідентичність: філософський і психологічний аналіз / П. Гнатенко, В. Павленко. – К.: Арт-Пресс, 1999. – 465 с. 4. Горак Г. Від диявола до ангела? Чи прогресує людська духовність? / Г. І. Горак. – К.: Т-во «Знання України», 1991. – 46 с. 5. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886): [монографія] / Я. Грицак. – К.: Критика, 2006. – 632 с. 6. Колесник І. Українська культура та історіографія: історія ментальностей / І. І. Колесник // Український історичний журнал. – 2002. – № 1. – С. 26–37. 7. Корнев М. Соціальна психологія / М. Н. Корнев, А. Б. Коваленко. – К.: Наукова думка, 1995. – 237 с. 8. Костомаров Н. Дві руські народності / Н. Костомаров // Основа. – СПб., 1861. – № 3. – С. 33–80. 9. Крип'якевич І. Український світогляд / І. Крип'якевич // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві: [зб. наук. праць / ред. Я. Ісаєвич]. – Л.:

Ін-т народознавства НАНУ, 2001. – С. 151–166. 10. Леонард К. Акцентуированные личности / К. Леонард. – К.: Наукова думка, 1989. – 215 с. 11. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: [у 2 т.] / І. Лисяк-Рудницький. – К.: Основи, 1994. – Т. 2. – 573 с. 12. Мельник В. Взаємозв'язок релігійності та етнопсихологічних характеристик українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.uaweb.org/lib/melnyk.html>. 13. Мірчук І. Світогляд українського народу. Спроба характеристики / І. Мірчук // Генеза. – 1994. – № 2. – С. 87–96. 14. Сміт Е. Національна ідентичність / Е. Д. Сміт; [пер. з англ. П. Тарашука]. – К.: Основи, 1994. – 224 с. 15. Український соціум: [монографія] / ред. В. С. Крисаченко]. – К.: Знання України, 2005. – 792 с. 16. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К.: Вид-во «Орій», 1992. – 230 с. 17. Шлемкевич М. Загублена українська людина / М. Шлемкевич. – К.: МП «Фенікс», 1992. – 168 с. 18. Янів В. Релігійність українця з етнопсихологічного погляду / В. Янів // Основа. – 1995. – № 28 (6). – С. 144–163. 19. Ярема Я. Українська духовність в її культурно-історичних виявах // Перший український педагогічний конгрес 1935 р.: [зб. наук. праць]. – Л.: Рідна школа, 1938. – С. 16–88. 20. Kultchitsky A. National Characteristics Of The Ukrainian People // Ukraine: A Concise Encyclopaedia. – V. 1. – Toronto, 1963. – P. 946–953.

Віра Микольченко

Європейський контекст та особливості українського філософського дискурсу героїзму

Стаття є авторською спробою додаткової реіфікації поняття «героїзм» як в європейському контексті, так і в історії української філософської думки. Саме в часи нівелювання загальнолюдських цінностей сучасним суспільством, процес героїзації набуває актуальності в розбудові незалежної української держави.

The article is the author's attempts of additional reification of the concept of «heroism» in European context and in Ukrainian philosophical thought. In the times of leveling of the universal values by modern society, the heroic-recognition's process becomes gaining relevance for constructing of the independent Ukrainian state.

Постійні зміни, що відбуваються у світі, не задовольняють сучасну людину, яка окрім орієнтації на майбутнє, має глибокі коріння в минулому. Саме це є ключем до вивчення всіх процесів, що відбуваються в суспільстві й з кожною особистістю зокрема – відділення минулого від майбутнього та сьогодення спотворює зміст любого процесу. Так само неможливо без серйозних деформацій вивчати зміст героїзму та процес становлення героя, якщо абстрагуватися від історії.

Можна говорити про різні основи чи підстави людського героїзму, кожна з яких має свій власний неповторний зміст. Героїзація пов'язана з потребою людства в герої-вожді, лідері. Характерною особливістю європейської цивілізації, починаючи ще з античності, є формування особистісного початку людини, яке потребує подолання умовностей та табу.

Серед багатьох визначень поняття «герой» потрібно звернути увагу на формулювання Д. Кемпбела, який визначає героя як людину, що пробирається крізь особисті й

місцеві історичні обмеження до первинних джерел людського життя та, помираючи як сучасна, народжується знов як вічна, довершена і універсальна, надаючи нам свій урок оновленого життя [17, с. 22].

Особливу увагу привертає уявлення про героїчне та про того, кого в сучасному світі можна назвати героєм. Воно є постійно затребуваним, насамперед, на загальному тлі втрати ідеалів. Саме цим пояснюється актуальність авторської спроби додаткової реіфікації поняття «героїзм» як в європейському контексті, так і в історії української філософської думки.

У розвитку філософської думки вивчення героїзму посідає важливе місце через необхідність осмислення цього феномену та має соціальний сенс, впливає на свідомість і поведінку особистості, зазнаючи змін в уявленні про зміст людської величі протягом тисячоліть. І саме віковий досвід вивчення героїзму має потужний вплив на формування сучасного героя відмінного від того, який створюється новітнім мистецтвом, а безпосередньо пов'язаного у власних вчинках з історичним корінням свого етносу, адже «...героїзм – явище історичне, де кожному століттю відповідає свій тип героїзму та героїв» [4, с. 36–37].

У давніх греків героєм вважався той, хто мав велику фізичну силу, благородство та був здатен брати гору в баталіях та війнах. В цілому для епохи рабства було властивим наділяти героїчними рисами, перш за все, тих роботодавців, які володіли фізичною силою, сміливістю, здатністю тримати в покорі рабів. По суті, виходило, що мірилом героїчного діяння тих або інших особистостей була їх належність до аристократичної знаті, а також оволодіння певними фізичними та воїнськими доблестями. Можливість героїзму в значній мірі співпадала з приналежністю до клану аристократії. Влада сама по собі визначалась благородством, здатністю підкорювати народні маси. Саме ці якості культивувались та виступали критеріями героїчного.

Одним з перших в історії намагався дати філософське обґрунтування поняттю «герой» та «героїзм» Платон. Для нього герої є не лише посередниками між світом богів та світом людей, але й мудреці, інтелектуали, софісти. В цьому розумінні Платон продовжує грецьку поетичну традицію розуміння героїчного, яка має справу з міфологією героя. Не відкидаючи міфологічного розуміння героїзму, філософ, все ж таки, вводить дану проблематику в соціально-філософський простір, пов'язуючи можливості героїзму не тільки з божественною волею, а й з соціальним статусом. Таким чином, класична грецька філософія міфологізує проблематику героїчного, говорячи про героя як посередника між богом та людьми, проміжну ланку між небом та землею, космічного діяча, організатора порядку, борця з хаосом, живе втілення величі народу. На основі міфу антична філософія створила формулу «бог-герой-людина», завдяки якій намагалася визначити сутність та зміст людського існування. Героїзму не можна було навчитися, ним наділяла лише сама природа або боги, а звершувати героїчні діяння можна було лише після проходження попередньої героїчної підготовки. Ідеї Платона стають основою для подальшого розвитку концепції героїзму у Середньовіччі.

Середньовічні філософи вважали, що велич індивіда проявляється у свідомому служінні Богу. В цей час пропонується нове розуміння героя, за яким його основне призначення полягає у жертвості, але не в межах соціаль-

ності, як Града Земного, а за образом героїчного шляху Христа (А. Блаженний).

Пізніше критерії героїчного змінилися і середньовічне суспільство оспівує представників військового стану – лицарів, які були на службі у феодалів, князів, королів. Феодальна структура суспільства складалася з ядра (князь, феодал), наближених до них (васалів), військової дружини та селянства. Для захисту володінь, розв'язання суперечок, утримання в покорі черні потрібна була військова сила, яка, перш за все, втілювала реальну владу та можливості феодалізму. Саме війна в епоху Середньовіччя була тим соціальним явищем, де вмикався механізм героїчного.

Таким чином, в Середньовіччі герой трактується неоднозначно: з одного боку, це лицарі-духи, що існують за Божими законами, з іншого – це лицарі-захисники, що живуть за військовим статутом.

Однією зі спроб обґрунтування витоків героїчних діянь в епоху Відродження є життя і творчість Дж. Бруно. В його праці «Про героїчний ентузіазм» герої та героїзм розглядаються в естетичному ракурсі та зростають від платонівського ентузіазму до активного героїчного відчуття життя. Описуючи героїчний ідеал, філософ виступає проти християнського розуміння богонатхненності героя та не вважає «великі» дії людей проявом Божої волі. Героїчний ентузіазм має природний світлий та яскравий дух, керується прагненням до істини та справедливості, запалює світло розуму і йде далі звичайних людей [11].

В Новий час перша спроба теоретичного обґрунтування героя належить італійському філософу XVIII століття Дж. Віко, який говорить, про притаманність героїчного лише одній з епох розвитку людства. Пов'язуючи героя з умовами життя античного суспільства, він заперечує можливість героїчного в наступні століття та уподібнює героїзм патріотизму: «Герої ототожнювали з особистим інтересом інтерес своєї батьківщини» [3, с. 247]. Віко формує концепцію історичного коловороту, розуміючи, що суспільне життя людей проходить через три етапи: епоха Богів, епоха Героїв та епоха Людей. Вектор історичного розвитку, на його думку, визначається збільшенням участі людей в реалізації своїх прав, які базуються на справедливості розуму. Історія, за Віко, – це постійні коливання між правом сили та правом розуму, а герой – то особлива проміжна фігура, яка забезпечує перехід людей від дикунства та варварства до істинної людської природи [3, с. 251].

Подальше вивчення героїзму має місце в концепції Гегеля, яка безпосередньо витікає із загального уявлення про історичний процес як етап самопізнання абсолютного духу. Історичний процес, вважає філософ, є закономірним формуванням свободи. Гегель пов'язує поняття «герой» та поняття «видатна історична особистість», позиціонуючи героя як людину, що уособлює всезагальне в індивідуальному, як провідника об'єктивної необхідності, одночасно творця та жертву. В «Лекціях по естетиці» Гегель визначає героя як: «...Індивідуума, який за самостійністю свого характеру та, керуючись своїм свавіллям, бере на себе тягар та здійснює весь вчинок» [3, с. 189].

У другій половині XIX – на початку XX століття з'являється велика кількість нових уявлень про героя та героїзм, серед яких, на нашу думку, варто виокремити наступні. Так, С. К'еркегор запропонував етико-релігійну трактовку героїзму, в якій особливе місце присвятив трагічному герою, що виконує певну місію, а його доля скла-

дається з випробувань довжиною в життя. На думку філософа, самоідентифікація потребує певної сміливості: «Насмілитися по суті бути самим собою, насмілитися реалізувати індивіда... ось у чому полягає християнський героїзм, і варто визнати його вірогідну рідкість» [10, с. 251].

Отже, засновник екзистенціалізму особливу увагу звертає на самоідентифікацію як одну з найважливіших проблем людського існування й наголошує, що цей процес є визначальним та складним в житті кожного індивіда.

Українська філософська думка розвивається в контексті європейської, приймає її досвід та має певні особливості. Сфера зацікавленості автора породжує інтерес до формування уявлень про героїзм в національному контексті, який розкриває нам особливості розвитку героїзму наших пращурів та окреслює перспективи його піднесення на сучасному етапі становлення українського суспільства.

Полісемантизм ідеї українського героя характеризується особливістю національної ментальності, духовності та моральності. Визначення героя та героїчного відбувалося і в працях українських філософів, що акумулювали попередні надбання та відобразили в своїх тлумаченнях національний дух, а також у глибоко філософських творах українських письменників. Для формування образу героя важливу роль відіграли античні і християнські традиції, що вплинули на формування сьогоденного розуміння національного героя. Провідну роль в цьому процесі займають П. Юркевич, О. Кульчицький, Д. Донцов, В. Липинський, І. Франко, Т. Шевченко, Л. Українка, Н. Киященко та ін. концепції яких відрізняються ідеологічною спрямованістю, політичною направленістю та світоглядними компонентами й стали складовими національної української героїчної традиції.

Формування уявлень про героїв та героїчне українськими мислителями почалося в часи Київської Русі. Героїчний образ тих часів асоціюється з давньоруським князем, про що збереглися свідчення в таких творах, як «Історія Русів», «Слово про закон і благодать» тощо.

До проблеми героїзму зверталися наукові діячі Києво-Могилянської академії, серед яких автор статті звертає увагу на філософські роздуми Інокентія Гізеля. В своїй праці «Мир з богом чоловіку» філософ через ідею патріотизму, свободи та природного прагнення людини до земного щастя намагається розкрити шлях до його досягнення власними силами та виробити моральні принципи для суспільства, звернути увагу сильних світу цього на подолання зла. Подолання зла Гізел покладав на плечі героїв, бо саме вони, на його думку, і з цим не можна не погодитись, здатні привести суспільство до щастя.

Видатний український філософ Памфіл Юркевич зазначав: «Серце – основа діяльності душі й морального вчинку. Не може бути людина моральною без переконань і без героїзму – готовою йти назустріч усім тим силам, що стають на перешкоді її духовного розвитку» [18, с. 236]. На думку автора статті, цей вислів залишається актуальним в усі часи становлення українського суспільства, бо намагання «жити за сердечним покликом» і є визначальною рисою українців, яка останнім часом втратила свою актуальність та підмінилася прагматизмом.

Особливо цінними є думки О. Кульчицького щодо становлення уявлень про українського героя. Виняткову увагу філософ приділяє історичним чинникам формування української ментальності, пов'язуючи її особливості з геополітичним положенням України, перебуванням українця на межі «можливого існування», випадковості, страждан-

ня, загрози смерті. Саме вплив цих негативних явищ сприяв зміні буття з нижчої форми на його вищу екзистенційну, що переступає межі життя: чесність, воля, віра, героїка. Але О. Кульчицький зауважує, що наявність такого стилю життя як «Vita heroica», формує й інший «анабіотичний» стиль життя – «Vita minima», спрямований на те, щоб перечекаати і перетерпіти негоди історичного процесу.

Подальший розвиток уявлень про героїзм знайшов відбиток у працях Д. Донцова та В. Липинського, концепції яких відрізняються політико-ідеологічною спрямованістю та світоглядними компонентами і стали складовими національної української героїчної традиції.

Глибокий аналітик і досить своєрідний мислитель Д. Донцов наголошує на необхідності героїчної компоненти для існування нації, котра пов'язана з діяльністю національних героїв. В його трактуванні герой є найкращим втіленням волі до влади, а культ героїв – важливою складовою ідеології українського націоналізму. Д. Донцов писав: «Часто ця воля виявляється як героїзм. Герой або накидає свою волю оточенню, перемагає, або не приймає цього оточення, не дає йому зігнути свою нескорену волю, не хилиться перед ним, і гине, але не визнає чужої волі над собою. Він шукає смерті, воліючи її від упокорення перед зненавидженим оточенням» [14, с. 151]. Хоча герой у теорії націоналізму і є обраною людиною, надлюдною, проте це не егоїст, а жертва. Герої приносять в жертву всі свої особисті інтереси задля загального блага та вищих ідей, а воля до влади реалізується у волі до самовладного буття його нації.

Концепція В. Липинського складається з елементів елітизму, ірраціоналізму та волонтаризму в розумінні героїчного та є мікрокультурним обґрунтуванням козацького героїзму [15].

Спроба визначення героїчного в естетичному просторі, а не в соціально-філософському здійснена Н. Киященком. Філософ зазначав, що «...героїчне не може викликати остраху та жаху, воно, як і піднесене, радує, захоплює людину, вселяє у неї відчуття гордості. Окрім того, героїчне пробуджує почуття переваги над силами природи, надихає її на боротьбу, породжує бажання бути активним, сильним» [16, с. 91]. В категорії героїчного філософ вбачає її сутність, що полягає у беззаперечній відданості суспільству, його ідеалам, надбанням та перспективам. Героїчним може вважатися вчинок, що має визначне суспільне та історичне значення для народу сьогодні та його подальшого розвитку.

Саме в працях мислителів початку минулого століття були сформовані основні характеристики сучасного героїзму, визначені важливі фактори формування національного героя.

Розглядаючи історію української нації, неможливо випустити з поля зору період панування радянської влади, що вніс певні корективи у розвиток філософії, підґрунтям якої стала тоталітарна ідеологія марксизму-ленінізму. Разом з тим панівний радянський світогляд в Україні не зміг загасити віри в народних героїв, якими, в першу чергу, є козаки, що жертвуючи своїм життям, відстоювали честь і гідність української держави та народу.

У становленні розуміння поняття «герой» в українському національному контексті значну роль відіграли письменники, як провідники між українським народом та філософами і мислителями. Українська ідея віднайшла уособлення в творчості П. Куліша, М. Костомарова, Т. Шевченка, М. Максимовича, М. Драгоманова, І. Франка, Лесі Украї-

нки, В. Винниченка, котрі закликали народ до боротьби за волю. Глибоко філософські тексти, які мають настановний характер бачимо у Т. Шевченка (закликав народ до героїчної боротьби за волю), І. Франка (оспівував інтелектуальний героїзм), Л. Українки (визначила ґендерне розуміння героїзму). Як зауважує В. Казанський: «Національна ідея у такому «доленосному» плані – те, що об'єднує народ на переломних, критичних етапах історії, пробуджує у ньому героїзм, готовність до подвигу, жертвності в ім'я важливої і навіть великої мети» [18, с. 267]. В історичному романі «Мальви» Р. Іванчук дає таку трактовку героїчним діям: «Лізти на рожен і чесно вмирати – геройське діло. Таких героїв хвалять і шанують. Користь від їхніх подвигів немала – так. Ці безумці – то світочі, без яких жоден народ не міг би стати народом...» [19]. Саме такими критеріями обґрунтовується суто «український тип героїзму», що пояснює нащадкам дії предків на різних етапах становлення української державності.

У сучасному трактуванні героїзму мають місце і негативні тенденції, що проявляються в нав'язуванні певного образу «героя» державою. В даному випадку герой стає засобом маніпуляцій, які державна влада використовує задля впливу на масову свідомість. Посилаючись на загальновідомі історичні факти можна прослідкувати, що трудові рекорди готувалися цілою групою людей (бригадою), а героїчні лаври присвоювали лише одному; військова наука вимагає від солдат зберігати своє життя, а не жертвувати ним заради героїчного вчинку. Але необхідність пошуку державою нових героїв пов'язана зі змінами, які відбуваються у політичному, культурному та духовному устрої сучасного суспільства.

Героїзм цікавий для нас, перш за все, тим, що є позитивним відхиленням від загальноприйнятого соціокультурного типу людини, який склався та отримав масове розповсюдження в суспільній свідомості. Так, герой сприймається як надлюдина, але з іншого боку, героїзм визнається крайністю (С. Булгаков, І. Тен) [12]. Проте, з визначенням «позитивне відхилення» можна не погодитись. На думку автора статті, здатність до героїчного вчинку притаманна кожній людині, а проявитися вона може лише за певних обставин (в переважній більшості критичних). Таким чином, риса, що притаманна всьому людству, не може бути відхиленням – вона є нормою.

Звертаючись до минулого людства бачимо безліч прикладів, коли героїзм стає масовим явищем. Яскравим прикладом чого може бути Велика Вітчизняна війна, коли героїзм став своєрідною адекватною реакцією на екстраор-

динарні об'єктивні умови. Масовий героїзм може носити як стихійний характер, так і бути свідомо організованим.

Наведені приклади різні за часом свого виникнення, характером обґрунтування та напрямками, відкривають низку рис феномену героїзму та окреслюють певні аспекти його вивчення. Образ героя та героїчного має сенс в будь-якій соціальній системі, в кожному історичному епоху. Він не є чимось постійним та закріпленим, а існує у співвідношенні з певними культурними умовами розвитку суспільства на різних етапах та відображає людську свідомість, психіку та культуру в цілому. «Існує тісний та непорушний зв'язок між героєм та народом, який його породив. У вигляді героя неминуче проявляються основні риси народу, що дав йому життя... В народі герой черпає силу Духа та жар серця, волю та культуру» [7, с. 273]. Розуміння героїчного допомагає орієнтуватися в сучасному світі при виникненні різноманітних моральних колізій.

Спираючись на вищевикладене, можна дати наступне визначити героя – це людина, яка знаходиться у стані боротьби, зіштовхуючись на своєму шляху з різного роду перепонами, як зовнішніми так і внутрішніми.

Отже, проведене дослідження свідчить, що феномен героїзму є складним та неоднозначним, а значить потребує подальшого осмислення у полідисциплінарному науковому дискурсі.

1. Волкогонов Д. А. Феномен героїзму: (О героях и героическом) / Д. А. Волкогонов. – М.: Политиздат, 1985.
2. Вико Дж. Основа нова наука о природе нации / Дж. Вико. – М.: К., 1994.
3. Гегель Г. В. Лекции по эстетике / Гегель Г. В. // Собр. соч. – М., 1938. Т. XII. – Кн. 1.
4. Ницше Ф. О пользе и вреде истории для жизни / Ф. Ницше // Соч.: в 2-х тт. – М.: Мысль, 1997. – Т. 1.
5. Ницше Ф. Твори / Ф. Ницше. – М., 1903. – Т. 3.
6. Юркевич П. Д. Твори / П. Д. Юркевич. – Канада, 1979.
7. Ибаррури Д. Героев рождает народ / Д. Ибаррури // Сб.: Герои наших дней. – М.: Правда, 1961.
8. Тойнби А. Дж. Постигание истории / Дж. А. Тойнби. – М.: Прогресс, 1991. – 736 с.
9. Ницше Ф. Сочинения: в 2 тт. / Ф. Ницше. – М., 1990.
10. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор. – М.: Республика, 1993. – 276 с.
11. Бруно Дж. О героическом энтузиазме / Дж. Бруно. – К.: 1996. – 352 с.
12. Булгаков С. Героизм и подвижничество (Из размышлений о религиозной природе русской интеллигенции) / С. Булгаков. – М.: Мол. Гвардия, 1991. – 462 с.
13. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М.: Наука, 1983. – 563 с.
14. Донцов Д. Дух нашей давности / Д. Донцов. – Дрогобич: Відродження, 1991. – 492 с.
15. Липинський В. Універсалізм у хліборобській ідеології / В. Липинський // Консерватизм: Антропология. – К.: Смолоскип, 1998. – 654 с.
16. Киященко Н. И. Героическое как категория эстетики / Н. И. Киященко // Эстетика. Категории. Искусство. – М., 1965. – 341 с.
17. Кемпбел Д. Герой із тисячею облич / Д. Кемпбел; [пер. з англ.]. – К.: Альтернатива, 1999. – 392 с.
18. Казанський В. Нація і держава: культура, ідеологія, духовність / В. Казанський. – Івано-Франківськ, 1999. – 410 с.
19. Іванчук Р. Мальви. – Харків: Фоліо, 2006. – 415 с.

Тетяна Мовчан

Політичні відносини в сучасному українському суспільстві: культурно-етичний аспект

Розглядаються особливості розвитку політичних відносин у сучасному українському суспільстві в культурно-етичному контексті. Здійснюється аналіз становлення політикуму в незалежній Україні, ґрунтуючись на теоретичному доробку американського політолога Пола Д'Аньєрі. Визначаються причини низького рівня моральності сучасного українського суспільства.

Political relations of modern Ukrainian society in the cultural and ethical context are considered. Basing on the theoretical works of an American political scientist Paul D'Anieri, the political relations in Ukraine since it gained its independence are analyzed. The reasons of low morals of modern Ukrainian society are determined.

Сучасне українське суспільство характеризується високою конфліктністю, яка зсередини руйнує його єдність та згуртованість. Така ознака характерна для молодих де-

мократичних політичних режимів, де тривають процеси трансформації. Пом'якшення та уникнення конфліктів, які виникають внаслідок розбіжності поглядів на вирішення